

אהרן כידן : המאזן הסופי

עם ימי צקלג' לס. יזהר

אלף-מאה-ארבעים-ושלושה העמ"ד
דים של "ימי צקלג" מגוללים לפני
קוראם את יצירת-האמנות החשובה
ביותר שיצאה עד כה מתחת ידיו של
סופר ישראלי בן הארץ, שהיא גם —
ובעיקר — חשבוץ-הנפש היסודי ביותר
תר והנועז ביותר שעשה עם עצמו ועם
עולמו דור-המלחמה, אותם בני-הארץ
שהסתירה הפנימית שבם, בין מעשיהם
להלך-רוחם, היא בעצם לא רק הנושא
המרכזי של כל ספרותם אלא גם בעיה
חברתית ראשונה-במעלה של החברה
בה הם חיים ושל תרבותה.

אל ספרו של יזהר אפשר לגשת
מכמה כיוונים, אבל תהיה הגישה אשר
תהיה, בסופו של דבר שומה עליה לה-
גיע לנושא העיקרי של הספר — תיאור
הדיוקן האנושי הקולקטיבי של הלוחם,
על רקע הארץ המשמשת זירה למעלליו
ואף נושא משני לספר. האדם על רקע
המקום הוא נושא הספר, וחשיבותו של
הזמן היא פחותה, בהשוואה לשני גור-
מים אלה. יותר משנוקק יזהר לזמן
במשמעות הפילוסופית הוא מסתייע
בו בחינת מכשיר אמנותי לעיצוב חוץ-
יות-אנוש ראשוניות מצד אחד ואידי-
אולוגיה מודעת מצד שני.

משום שהנושא הפסיכולוגי-החבר-
תי הוא המרכזי בספר הרי השגים עצור-
מים מצד העיצוב האמנותי חופכים

השגיי-אגב, מעשים של יום-יום כביכול.
קריאת הספר היא בבחינת פגישה חדר-
שה עם השפה העברית. אותה שפה
דלה, המגומגמת יום-יום, מופיעה בס-
פר זה כמכשיר מדויק, חומר בידי
היוצר המבטא בה בתכלית הדיוק כל
בדל-מחשבה וקצה-נוף. קריאה בספר
לשם ההנאה השמיעתית בלבד יש בה
כדי לשפר את הקורא והשומע, ועד כדי
כך שעתים גדמה שהסופר משתעשע
בהטחת-מלים מהממת זו, והמלה האחת,
התכליתית, אובדת בויקוקים של שיפ-
עת הנרדפות. עושר זה הוא במובן-מה
תעודת-הבגרות של העברית כשפה
חיה, המשמשת באמונה את ארונה לכל
צורך אפשרי, וודאי שגם מבחינה זו
עוד יורגש רישומם של "ימי צקלג".
השג נוסף, אשר לגבי יזהר אינו מן
המובנים מאליהם, הוא שעל אף עושר
זה נשאר הספר "קריא", ולאחר כמה
עשרות עמודים קשים, משהתרגל
הקורא לתחביר היותר המיוחד-במינו,
שוב אין המשפטים נראים כה ארוכים
וכה מסורבלים ואין חוט המחשבה וה-
תיאור אובד בים של מלים, אלא דברים
נגללים זה אחרי זה, ולא זה בצד זה,
עד שבסיימה של פיסקה, או בסופו של
פרק, נראה כאילו חלקת-דרך נוספת
מאחרינו והכיבוש הוא כיבוש של
קיים.

אינם עיקרו, ולא הם המקנים לו את כוחו ואת חולשותיו. יש בהם כדי לשנות את הקצב וממילא את נקודת ראותו והתייחסותו של הקורא. אבל לא לשמם נכתבו הדברים. אין הספר יצירה של אווירה, שפן מחברו רוצה לומר דבר מוגדר וברור לו. מכל היסודות שלמען לה רק יסוד הנוף זכה לעצמאות מלאה. אין לתאר שהספר היה יכול להיכתב כך על קורותיו של משלט דומה בגליל, וודאי שהארץ־ישראליות וה"ים־תיכוניות" הן תכונות מהותיות של הספר, על נוף טבעו ועל גופו האנושי. ההשתנויות בנוף הן יסוד אוטונומי, וניתן לבדוק באיזו מידה הולם נוף זה חברה אנושית כזאת או אחרת. אי־ההתאמה המהותית בין הנוף הזה ובין האנשים שעלו עליו לכבשו חזרת כמור־טיב בכל הספר והיא בו אחת אבני־הפינה הרעיוניות, אבל אי התאמה זו נתפסת משני כיוונים, לא רק מצד האנשים אלא גם מצד הנוף כגורם פעיל. הרוצה להקיא את הזרעים והמתנגד להם.

ב"ימי צקלג" יצא יוהר לערוך את מאזנו הסופי של הדור השני, דור בני הארץ, בני ה"אבות המייסדים" — של אנשי העליה השנייה והשלישית. על הרקע של מלחמת שבעה הימים לשל־טון ב"צקלג" — שם שניתן בטעות ל"גבעה 244" — מוארים גערים אלה במערכת התייחסותם הכוללת; לעצמם, לקולקטיב ההכשרתי בו הם חיים, לחברותיהם, להוריהם, למוריהם, לנוף, למלחמה, לתרבות ולאידאולוגיה. מערכת התייחסות כוללת זו חלקיה מוארים מפעם לפעם על־ידי דמות אחרת, אם

המכשיר הלשוני המדויק זכה לשימוש יאה לו בהבחנה הדקה המתגלית בתיאור היחסים בין הנפשות. "הדין־מיקה הקבוצתית" מתוארת בהרחבה ובדיוק. מאחר שגיבורו העיקרי של יוהר הוא קולקטיבי, תואר בהרחבה מטוה היחסים בין אנשים ובינם לבין גורמים שמתוץ להם: השמחה הנופלת עליהם לפתע אגב שירה חסרת כל הצדקה, קורות לידתו, פריחתו וגווני־עתו של ויפוח, הציפיה להתלטת המ"כ — מי ילך להביא ארגז תחמושת נוסף. תחושת החמלה־העצמית הקיבור־צית של "אנו אנו הדפוקים" ו"מגיע לנו" — כל אלה זוכים לתיאור שבדיוק שבו יכול להתחרות רק ההומור הדק, המתגנב בדרך השימוש במלת ההגזם. תיאורי קולקטיב אלה דומה שאין להם אח ורע בספרות העברית הצעירה.

העושר התיאורי בא על תיקונו המלא רק כשהוא מצייר את נופה הקבוע של צקלג. אותו נוף משתנה כלי־כך, מטרם־שחר, מזריחה, עד צהרי יום־שרב ועד שקיעה וחשיכה. המחזור־ריות הזאת, אותו קצב בלתי־משתנה המשמש סיבה עליונה לכל ההשתנויות וההתרחשויות בחיי קומץ האנשים החי, נלחם ומת על צקלג, זוכה לתיאור ההופך את הנוף למוחשי ולנשם־עד־חנק. נוף הדרום בשלהי הקיץ זוכה בספר זה לתיאורים שהם מעל ומעבר ליפיו של הנוף הממשי; "יפים והדרם, אחי, לוקחו מן האלוה, אך נשמתם לוקחה מן הספרים", אומר אלתרמן על כגון זה.

כל היסודות הללו, הגם שהם המקנים לספר את סגנונו המיוחד, עם זאת

ענין אינם משנים מן העובדה שההת-
 יחסות היסודית זהה והיא פרי תרבות
 מוגדרת מאד. לעמית מצטיירת נערתו
 כדמות-מאדונה, לא-ארצית. גידי חולם
 על אותה נערה עצמה כאילו היא גוף
 בלבד — „חיק אדום” ומוצא לחלומות
 ארוטיים, אבל ביסוד הדברים הרי
 התיחסותם אל הנערה — אי-אפשר
 לדבר עדיין על „האשה” — היא זהה:
 זו התיחסות אל אובייקט, מיצוי של
 חלומות, יצור בלתי-מובן המשמש רק
 להמחשת מאויים ויצרים ולא יצור
 אנושי דומה שניתן להתיחס אליו כש-
 וזה אל שווה. באותה צורה יש זהות
 יסודית בהתיחסות אל דור-ההורים,
 הרחוק, קצת מרוחם וקצת מלוגג,
 ואל האידיאולוגיה הרשמית, הוריא-
 ציות על כל נושא אינן חורה אלא
 הדגשת המשותף על חשבון השונה.
 כן לא מקרה הוא שפל גיבוריו של
 הספר הם בני אותה קבוצת-גיל, בין
 שמונה-עשרה לעשרים, אין זה משום
 שבני קבוצת-גיל זו שונים מאחיהם
 הגדולים או מאחיהם הקטנים מהם.
 המשבר המתואר בספר היה בר-
 משמעות לבני אותה שכבה סוציאלית,
 בין אם נולדו במקרה לא ב-30—1928,
 כמו גיבורי הספר, אלא ב-8—1923,
 אף כי צדק יזהר בכך שבחר קבוצת-
 גיל זו דווקא, היות ורק מעטים היו
 בני אותה שכבה סוציאלית ותרבותית
 שנולדו לפני שנים אלו, ואילו בין ילי-
 די התקופה המאוחרת יותר — אלה
 שבגרו אחרי המלחמה — קטן, יחסית,
 חלקם של בני אותה שכבה של „ארץ-
 ישראל העובדת”, שנתחנכו באותה
 תרבות וממילא הגיעו לאותה פרובל-

דרך נאום בויכוח (והנערים הללו אוה-
 בים לדבר, עם כל שאינם יודעים איך
 לעשות זאת), אם בדרך מונולוג פנימי,
 אבל מאחר שמידת השוני בין הארו-
 תיהם של הנערים השונים קטנה ביו-
 תר, יכולה הסיבה לכך להיות שיוזר
 נכשל בנסיונו לעצב דמויות נבדלות
 זו מזו, או שהוא סבור שמידת השוני
 הממשי בין הדמויות, באשר לבעיות
 אלו, היא קטנה במידה שאינה מצדיקה
 נסיונות להבחנה בין הגישות. דומה
 כי פירוש שני זה הוא הנכון, מידת
 ההבחנה החיצונית בין הטיפוסים השו-
 נים, באשר למראיתם החיצונית, הופע-
 תם, תפקידו הצבאי של כל אחד —
 מי צריך להיות חבלן, מי חובש ומי
 מ"כ, מוצאו הסוציאלי — בן קיבוץ,
 מושב, מושבה ועיר — ההבחנות בין
 אלה כה מדויקות, וכמוהן מסגרת מת-
 שבתו של כל גיבור, עד שאין להניח
 שאך מקרה או כשלון הוא הדמיון —
 ואי-זהות — בין התיחסויותיהם היסו-
 דיות לשאלות העומדות ברום עולמם.
 אפשר לחשוב שרק ס' כ' חוויותי-
 הם, תחושותיהם ומחשבותיהם המרכי-
 זיות של קובי, ברוזילי, עמיחי, גידי,
 נחום ורפי הוא המעלה את התמונה
 הברורה ביותר של הלך-מחשבתו של
 הגיבור היהודי, החוזר ומופיע בהתג-
 לויות והתיחסויות חלקיות עוד מאז
 „אפרים חוזר לאספסת”, „לילה בלי
 יריות”, „השבוי”, „סיפור חירבת
 חיזעה” ועד „שיירה של חצות”.
 „ימי צקלג” השמיע הגיבור הזה את
 ה„אני-מאמין” שלו בשלמות, בצורה
 היסודית ביותר והסופית ביותר. מונ-
 לוגים שונים וגישות שונות לאותו

התפתחות נפשית של גיבור אגב הש-
תלשלות העלילה אלא הפיכת כל החו-
מר כולו ל"סיפור". הדמויות האנושיות
אינן משתנות משך שבעת ימי הקרב
על צקלג. אין הן עומדות בפני הכרעה
בין שתי מערכות ערכיות, אלא כשם
שנכנסו לקרבות כך יצאו מהם. מעשי
הגבורה והפחדנות שנעשו ביום האחרון
היו יכולים להיעשות באותה מידה
ביום הראשון. הנסיגה הראשונה מן
המשלט לא היתה מחויבת מציאות
פסיכולוגית כלשהי אלא תוצאה של
מחסור בתחמושת, והוא הדין בנצחון
ביום השביעי. רק רמז מעיד על כך
שהיו מי ש"נשברו" אי-פעם, עובר
לתחילת מעשה צקלג; וכן שבימי
העמק וימי הגליל, שקדמו לימים אלה,
היו פני הדברים אחרים. אבל כיום
כולם ותיקי קרבות — "אולי שלושים"
— ואין שוני מהותי בין קרב לקרב.
הוויתור על ממד הזמן כמכשיר לתי-
אור התפתחות נפשית, שהוא אפייני
ליזהר בכל יצירתו, נראה בספר זה
מוקשה במיוחד, דוקה משום שבניגוד
לספרים אחרים משלו מתחוללת במשך
שבעת הימים עלילה חיצונית שהיא
רבת-משמעות ביותר, הן מבחינה תי-
אורית הן מבחינת גורלותיהם של
גיבורי הספר. אלא שנוסף על הנטייה
היזהרית להעמיד שמש-בגבעון-דום
כדי לתאר את הדברים בשלוה אפית
ובאריכות, נראה שבמקרה זה יש כאן
סיבה מהותית יותר שאינה תלויה
במחבר אלא בנושאו. הגיבור הקול-
קטיבי של יזהר הוא גיבור החסר כוח-
הכרעה אידיאי, שמעולם לא עמד בפני
בעיה ערכית מוגדרת ומעולם לא קבע

מטיקה ולאותו משבר. אם המפקדים
היו בנים לאותה שכבה הרי שפעיות
אלו לא פסחו גם עליהם, ועמדתם
הקונפורמיסטית של מפקדים — כגון
זאביק — לפעיה האידיאולוגית נש-
מעת יותר כנאום-מטעם וכיצירת
אידיאולוגיה מכוח תפקיד. אחריותו של
המפקד הצבאי משתפכת לשאר תחו-
מים ויוצרת השקפה כוללת של מש-
מעת ואחריות, השקפה שיוהר מזלזה
עלינו כשהוא מזכיר שפל נאומו הגדול
של זאביק על החובה להיות במקום
בו הוצבת נישא בהודמנות זאביק
בורח ממחלקתו-הוא — המורכבת
אנשי גח"ל ו"טיפוסים יבשים" —
מתוך געגועים אל אנשים המדברים
בלשונו-הוא. יזהר מוסיף ומוכיח שה-
פעיה אינה רק של הטוראים שנתבגרו
במלחמה, כשהוא מעמיד כיריבו העי-
קרי של זאביק דוקה מפקד אחר —
את יאקוש המ"כ. אם רוב הגיבורים
הם בין הגילים שמוגה-עשרה לעשרים
הרי הסיבה הפסיכולוגית, ולא הדמו-
גרפית-המקרית, היא שבגיל זה עומדת
הבעייתיות של המשפר בכל חומרתה.
עדיין לא נמצאו הדרכים להדחקת
הפעיות הנראות בגיל זה חמורות ביר-
תר אל מתחת לפני-השטח של המגע
היומיומי. מכאן ההתלהבות והנכונות
ל"שיחות נפשיות", שהן חלק בלתי-
נפרד מרקמת הסיפור הנגולה לפני
הקורא, כמו שהן חלק מחיפוש-הדרך
הנבוכ של בני גיל זה.

הנסיון לתת בספר סיפום של דור
חייבה את הסופר גם להינתק מן הטכ-
ניקה של הרומן המסורתי. לא עוד

ממנו ושל גאווה גברית, תביעת האדם מעצמו, מתוך הפחד לאבד את הערכתה יזל קבוצת רעיון. דומה שפרט לשיחי רורו של השבוי, בסיפור בשם זה, לא עשה עד כה אף גיבור ספרותי ישראלי אחד מעשה הכרעה בעל-משמעות מבחינה אידיאלית.

חוסר השקפת-העולם המדריכה הוא ההופך את גיבורו של יזהר, כמו כמעט כל גיבור אחר בספרות הישרא-אלית הצעירה, לאדם שהוא נטול תרבות כשם שהוא נטול כוח-הכרעה. את עיקר האשמה על חוסר התרבות והאי-דיאה שהביאו לידי כך תולה יזהר במחנכים. „צקלון קטן היה למור רינו ובו כל מיני דברים מלוקטים מפה ומשם, לעבר ולעתיד, לשמאל ולימין. אכן דינו שלנו מושיעות לנו, אבל הדם חסר דשנים. לא יניקה לנו מן העם (איפה העם? בעפולה?) ולא מן השדות (עדיין נבראים והולכים), אלא תרבות מחוכמת, מתחבלת, נחפזת לפתור, או לחמוק, טלאים ובלאים, אמצאות של מחנכים ממה שהעלה המזלג... תמיד היינו כמיין תולדת פשרה מחוכמת, שוגג עם אזלת-יד, השלמה שבדלית-ברירה, עם רצון טוב ומשתדל מאד, ונמלץ מאד, ושאתני יותר מכל. אחד ביקש בנו את נמרוד גבור-ציד ואת ישמעאל ואת עשיו, את יואב ואת אבנר, ואחד ביקש בנו את סבו, את הגאון רבי אליהו, ואת מאור פניו של רבי נחמן מברסלב... כלום פלא הוא שקוסמים לנו בבת-אחת כל ההפכים? גם בדואים, סוסות, טקסי, קפה, כירכורי דבקה, טוהא-טוהא, ילל ילל (שרשים שלנו בוכים), ימי השומר,

כלפיה עמדה חד-משמעית; בו לא באו לידי התנגשות מערכות חלקיות וממנו לא נדרש להכריע ביניהן. הפציפיות המשונה שמגלים בעצמם הלוחמים באמצעותה של הפגזה אינו אלא הלך-רוח של רצון לברוח מזוועת הרגע ולא תולדה של אידיאה ברורה. ומכאן ההססנות המידית וההסתייגות הבאה לאחר כל הכרזה הומניסטית רמה. לאחר „...זה הוא הרשע, זה הרוע, שורש כל רע ואיום ונורא שעצם היות הדבר כה פשוט ורגיל — מבהיל שחד-לים לראות שאין פה כלום פשוט כלל, אלא עיקום מעוקם להחריד, ונפשע ואיום, ושאם נכון הדבר כי אמנם יש רעיון נעלה שלמענו כדאי ויפה להקריב את החיים — הרי מיד חובה להחליט: אם שקר הוא הרעיון ואינו נעלה, או שהחיים שקר הם ואינם כדאיים“ (ע' 1020) — בא מיד צידוק הדין: „גידוף! גידוף! מה יוצא מזה? לאן זה הולך? רק כשפל אדם ואדם, כשפל בני-האדם, כשפל עם ועם, כשפל העמים יקומו ויגידו קול אחד וברגע אחד — אין עוד מלחמה, לא תהא עוד מלחמה. אדם אחד ועם אחד — לא יועילו. רק ייטרפו בלא מלחמה, ומוטל עליהם להשמיד את הטורף ולהרתיע כל טורף אפשרי, שפן אחרת...“ (ע' 1022). בנפשו של הגיבור הקולקטיבי של יזהר שוכנות זו בצד זו תכונות שונות, מורשות תרבותיות סותרות וקטעי השקפות-עולם שונות שאינן מניחות לו אלא את המעשה החדמשמעי הברור, שאינו תולדה של מחשבה, של השקפת-עולם כלשהי, אלא תוצאה של צווים שטעמיהם נעלמו

מכאן והלאה אין תהליכי הפיתוח והיגדלה אלא תהליכים טכניים, אשר אין כל חשיבות מהותית לארכם — שעה או שבוע.

כאמור, הנטייה להעביר את מרכז הכובד ביצירה — מן ההכרעה המתבטאת בפעולה ומן השינוי החל בגיבור אל המונולוג הפנימי — איננה חדשה אצל יזהר; אבל רק בספר זה בא אִין־האונים המוסרי, שהוא הסיבה לכך, על ביטויו המלא. אם היה צורך בכך, הרי שבספר זה ניתנה התוכחה הסופית לשברונה של תרבות „ארץ־ישראל העובדת“. משבר הקומוניקציה הגמור בין דור־ההורים לדור־הבנים, המתלווה — לדעת יזהר — הסתאבות תרבותית מסוימת של דור־ההורים עצמו, מונע כל אפשרות להמשכיות אידיאית בפעילות החברתית היומיומית. מכאן צמיחתם של ה„צמחים הסגטיליים“ ומכאן החזות הקשה לגבי עתידם. במערכת דמיונותיהם על דמות העתיד משמשים זה בצד זה ריאליזם מריר, גישה קוֹהלתית של „מה שהיה הוא שיהיה“ וחוסר תקווה לאפשרות של שינוי מן העבר הדל אל עתיד טוב יותר. חוסר־האמונה בכוחו של הבית הקולקטיבי או של בית ההורים הפרטי מוליך דרך־כלל להסתגרות בעולם פרטי ובמעשה פרטי שעיקרו הנאה, ואין הבדל בדבר אם זו הנאה מבעלות על מכונית משא רבת־כוח או הנאת שמיעה ונגינה של בטהובן או בראמס. במערכת דמיונות זו ניהנה יזהר מיתרון ה„בידעבד“, אף שהתהליכים היו צפויים גם אז, לפני עשר שנים.

אלכסנדר זייד, מדבר יהודה והמכתשים, ימי גדעון ושמעון ברגיורא, יפתח שופט ישראל, ימי שופט השופטים ואין מלך בישראל, ועם זה, יבו בסדר, כדורגל וכדורעף ואופנוע וריטה היוראט וגרי קופר, ומנועי הדיוזל, והאלקטרו־מגנט, והעצמה הנהדרת בתעשרות כוחות־סוס שניתנת בדוושותיה ובמנופיה לשתי ידיך ולשתי רגליך, פניך סתומי משקפיים, שליט אלמוני ותוקפני, מנגנון משוכח העושה אותך שליט על המרחקים, על הכובד, ועל הזמן, ורובים ומוקשים והרפתקאות סכנה וניהוג לעלילות גבורה“.

חוסר תרבות, וחוסר הכוח להכרעה אידיאית ומוסרית, הבא כתוצאה ממנו, הוא הגורם העיקרי במאזן הסופי. רק במסגרת זו ניתן לדבר על משמעות אקסיסטנציאלית בספר. עמידתו של הזמן, אותה דקה ארוכה כנצח בין שבע־ועשרים לשבע־ועשרים־ואחת — בשעה שהפגזים רועמים מעליך — אינה אצל יזהר אלא תיאור רב־כוח של האימה הסתומה, הסרת־הישע של אבדן כל נקודת־אחיזה בזמן ובמרחב המתלווה לפחד הראשוני, עם שהפגזים מתנפצים מעל הגוף הערום וחוסר־הישע, הזמן האובייקטיבי השוטף מחוץ לחוויותיהם של הגיבורים מעמיד לפני־הם מדי פעם חוויה חדשה, תחושה חדשה או מחשבה חדשה, אבל מאחר שאין הגיבורים עצמם משתנים עם זמן זה הרי שהוא מאבד את חשיבותו העקרונית ובמרכז הספר נשאר לא הזמן הסובייקטיבי אלא התנפחותו של האדם עם עולמו על רקע זמן דומם. הצילום תופס את נושאו כרגע מסוים;

שר זה אין טעם לדבר על מרד בדמות האב. אחת מן התופעות הקובעות ביותר, שהביאו את הנערים הללו אל "צקלג" — לקוֹתחזית הראשון של עם־ישראל — היא שהדור השני לא מרד בהוריו. ההורים היו זרים להם, לא הבינום, אבל הבנים דומה שמעולם לא מרדו בהם, לא בלא־יודעים וודאי לא ביודעים. לא שללו אותם, אלא פשוט לא חיו אותם. תהום זו בתרבות, שאינה מוצאת ביטוייה בניגוד מעשי, היא הגורם המשתק יותר מכל גורם אחר והמונע את הפיכתו של הדור השני לגורם עצמאי, הממשיך או משנה את דרכי המחשבה והפעולה של "האבות המיידים".

ב"מי צקלג" הציג יזהר את בעיית הדור השני בצורה שלמה וברורה ביותר. אין טעם לבוא אליו בטענות על שאין הוא נותן פתרונות שאינם בנמצא. דומה שספר גדול זה בא לחתום פרשה בספרות העברית ובמחשבתו של דור, התקופה בה עסקה הספרות בחשבון־הנפש הגדול תמה. אחרי "ימי צקלג" אין עוד מה לומר לגבי הצגת השאלה. במאזן אכזרי זה — ואין כאן שום ענין של נרקוזים — שקל יזהר את הדור ומצא מה כוחו, מה מגבלותיו ומה סיבות מגבילותיו. בימי תש"ח־תש"ט די היה במעלות כדי לענות על השאלות של אז — ההתקפה המצרית נהדפה וצקלג נשארה בידי מגיניה־כובשיה. יום לא־חר גמר המלחמה נדרשו ממגיני צקלג לשעבר תכונות אחרות כדי שיוכלו

מקום מיוחד תופסת בדמיונות אלה הנערה. אצל כל הגיבורים משמשת הנערה — החיה או הדמיונית — ניגוד מוחלט לחייהם ברגע זה. היא הנקיון, השלוה, היציבות, הבטחון והשקט. בכל המקרים יוצאת הנערה מידי פשוטה האנושי והופכת סמל, שפרט להיותו סמל הריהו סתום כשלעצמו ואינו ניתן להבנה, בין שהוא נערץ ובין שהוא מבוזָה. צורת התיחסות זו אפיינית לא רק ליוזרה אלא לכל הספרות הצעירה, שלא ניסתה או לא הצליחה לעצב את דמותה של הנערה — אתותו או חברתו של בן־הארץ, שהיא־הוא הנושא המרכזי לספרות זו. ודאי שהסיבה לכך היא גם בסופרים וגם במיעוט האפייני שבנערה בהשוואה לנער, שהרי היא מוגדרת פחות, ואין צורך בגירודים מרובים כדי שמתחת לקליפות הסגנון תופיע הבת לאמה, שפל חזונה הוא שולחן וארבעה כסאות של חדר. העובדה החשובה היא שצורת ההתיחסות אל הנערה היא אחד הביטויים הברורים והמסוכנים של חוסר־ההבנה היסודי בו ניגש הנער אל עולמו, חוסר־ההבנה המביא לידי חוסר־יכולת לחיות בשלום עם עולם זה, ומכאן — לפעלתנות חיצונית־ביצועית או לבריחה.

היחס אל האידיאולוגיה הרשמית אף הוא דומה. היסודות התרבותיים עליהם היא נוצרה נשארו זרים לאלה שקיבלו עליהם את צווי הביצוע שלה. ההורים — נושאי האידיאולוגיה ומבצעי הראשונים — נשארו מהעבר השני של המתרס התרבותי, וביחס אליהם נותרו רק אי־הבנה מהותית ויחס דו־ערכי של הערכה וזילזול. בהק-

לבדוק בדיקה קרה את המטען הרוחני והמוסרי שנשארו אחרי כור־המצרף של המלחמה ואחרי עשר שנים של שיגרה שבעת־רצון. רק מחשבה חדשה, שת־ניתח אחריה את החולשות של דור הפלמ"ח, תוכל לתת כיוון, ואולי פת־רון, לחברה הנבנית כאן. עם המחשבה החדשה, ומאבקה, יכול לצמוח — כתופעת לוואי — גם הגיבור של הרומן הישראלי שאין תהום פעורה בין הלכ־רוחו למעשיו, בין דיבורו להרהורי.

בינתיים והנה בידינו ספר מופלא, גדול מכל מה שנכתב בפרוזה העברית מזה שנים רבות. ספר שאפשר ואף הוא עצמו ישמש נדבך לבניינה של תרבות חדשה; תרבות אשר עם שתהיה יור־שת חוקית תהיה גם משוחררת מאותן בעיות שבגללן נעשו ימיה ולילותיה של צקלג עצובים כל־כך.

להוסיף ולעמוד בקו תראשון. משום מגבלותיהם לא יכלו להיענות לדרי־שות החדשות, ולפיכך הוסטו לקרן־זווית ומאז ועד היום הם חיים את חייהם כפרטים. החברה הישראלית זקוקה לכוח־אדם זה לפתרון בעיותיה החדשות, ואילו גידי, רפי, עמיחי וברזילי אינם מופיעים עוד כגורמים במשחק־הכוחות החברתי והתרבותי המתנהל כיום במדינה. דור הפלמ"ח לא יצר את הרומן שלו משום שלא היה לו הגיבור שלו, ומשום כך הפך "ימי צקלג" מאזן תחת שיהיה הנחיה לדרך. את הבעיה התרבותית והחבר־תית של שנת תשי"ט אי־אפשר לפתור מתוך הסתמכות על ערכי שנת תש"ט ומחשבותיה, מה־גם שריקנותם ושט־חיותם הוצגה בצורה כה ברורה וחז־כת. ב"ימי צקלג" הוביל יזהר לקבורות את מיטב געגועיו הערטילאיים של דור. מעתה דומה ששומה עליו, ועלינו,